

Ministru prezidenta Valda Dombrovska ziņojums par nacionālo drošību Saeimas plenārsēdē 2009.gada 8.oktobrī

Godātais Saeimas priekšsēdētāj!

Godātie deputāti, visi klātesošie!

Nacionālā drošība, īpaši, iekšpolitiskajā līmenī ir viens no aktuāliem valdības un sabiedrības jautājumiem. Sarežģītie ekonomiskie apstākļi pastiprina sociālo spriedzi un tiesisko neaizsargātību sabiedrībā. Ņemot vērā noziedzības pieauguma tendences, valsts amatpersonām ir rūpīgi jāseko līdzi drošības situācijai valstī un jānodrošina preventīvas darbības noziedzības mazināšanai. Tomēr kopumā, 2008.gadā, situācija nacionālās drošības jomā ir vērtējama kā stabila un apdraudējuma līmenis kā zems.

Saskaņā ar Nacionālās drošības likumu esmu iesniedzis gadskārtējo ziņojumu par nacionālo drošību 2008.gadā un vēlos vērst Jūsu uzmanību uz galvenajiem ziņojumā atspoguļotajiem jautājumiem.

1. Ārpolitika

Pirmkārt, ārpolitikā, kā svarīgākie instrumenti Latvijas ārpolitiskās drošības veicināšanai nemainīgi saglabājas NATO un ES. Nozīmīga valsts drošības politikas sastāvdaļa ir mūsu dalība EDSO, ANO, kā arī citos starptautiskajos forumos. Īpaša loma Latvijas un plašāka reģiona drošības stiprināšanā ir politiski militārajai sadarbībai ar Baltijas valstīm, Ziemeļvalstīm, kā arī ar Amerikas Savienotajām Valstīm, kas ir vērtējamas kā nozīmīgākais Latvijas stratēģiskais partneris.

Aktualitāti starptautiskās drošības politikas darba kārtībā saglabā tradicionālie drošības politikas jautājumi – cīņa ar globālo terorismu, masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšana, reģionālie konflikti. Šai kontekstā prioritāti saglabā Latvijas ieguldījums NATO operācijā Afganistānā un atbalsts starptautiskajiem centieniem stabilitātes un attīstības veicināšanā Afganistānā plašākā nozīmē. Latvija konkrēti palīdz Afganistānas Nacionālās armijas un policijas stiprināšanā, infrastruktūras projektu realizēšanā, izmantojot Latvijas attīstības sadarbības politiku.

Mūsdienu pasaulē arvien aktuālāki kļūst arī civilie izaicinājumi, piemēram, enerģijas resursu netraucēta pieejamība un kiberdraudi. Klimata pārmaiņas Ziemeļu puslodē gan paver iespējas attīstīt jaunus kuģošanas ceļus un pieeju nozīmīgiem enerģijas resursiem, gan rada saspīlējuma potenciālu līdz šim samērā drošā pasaules daļā. Saspīlējuma pieaugums un Arktikas militarizācija neapšaubāmi ietekmētu arī Baltijas reģionu.

Ekonomiskās krīzes apstākļos Latvijai svarīgi turpināt centienus veicināt ES saskaņotu un kopīgu rīcību, sekmējot enerģijas piegāžu diversifikāciju, alternatīvu enerģijas avotu meklēšanu un īstenojot politiku, kas mazinātu ES neaizsargātību no ārējiem faktoriem. Šai kontekstā svarīgi veicināt izpratni par Centrālāzijas valstu nozīmīgo lomu alternatīvu enerģijas resursu piegāžu nodrošināšanā.

Aizvadītajā gadā jaunu izpausmi guvuši reģionālie konflikti. Gruzijas un Krievijas militārais konflikts apliecināja, ka konvencionālu militāru konfliktu draudi Eiropas kontinentā nav pagātne. Tas rada principiāli jaunu situāciju eiroatlantiskajā telpā. Tajā

pašā laikā ES rīcība konflikta situācijā un ES misijas izveidošanā parādīja, ka, rīkojoties dinamiski un vienoti un pastāvot dalībvalstu politiskai gribai, ES spēj būt nozīmīgs faktors konfliktu risināšanā. Lai gan netika panākta atgriešanās pie pirmskonflikta situācijas un ES misijai bija liegta pieeja konfliktu teritorijām, ES iesaistīšanās palīdzēja apturēt militārā konflikta eskalāciju. Gruzijā no 2008.gada 1.oktobra darbojas ES novērotāju misija, kas savu darbu sāka jau divas nedēļas pēc lēmuma pieņemšanas par tās izveidi. No civilo krīžu vadības viedokļa misija ir nozīmīgs panākums, jo tā ir redzama, tai ir skaidrs mandāts un tā dod konkrētus rezultātus. No mūsu interešu viedokļa svarīgi ES dalībvalstīs arī turpmāk veicināt lielāku izpratni par ES kaimiņu politikas nozīmi. Šai ziņā jāņem vērā korekcijas, ko starptautiskajā drošības situācijā ievieš globālā ekonomiskā krīze, mazinot Eiropas valstu ietekmi un rīcības iespējas starptautiskās drošības darba kārtības izaicinājumu risināšanā. Eiropas iekšējo ekonomisko problēmu risināšanai iegūstot prioritāru nozīmi, vēl nozīmīgāka kļūst Latvijas aktīva ārpolitiskā rīcība, veicinot turpmāku ES iesaisti reģiona drošības situācijas uzlabošanā, atbalstu konfliktu miermīlīgā risināšanā un uzticību veicinošu pasākumu ieviešanā un ES Austrumu partnerības tālāku attīstību. ES misijas kontekstā jāturpina centieni panākt pilnīgu misijas mandāta izpildi, nodrošinot piekļuvi konfliktu reģioniem.

Svarīgs starptautisko un Latvijas drošību ietekmējošs faktors ir masu iznīcināšanas ieroču izplatība, Irānas kodolprogramma un tās iespējamā militārā komponente, bet it īpaši – Ziemeļkorejas kodolbruņošanās attīstība.

2. Terorisms

Nākamais nacionālās drošības jautājums - terorisma apdraudējums Latvijā pārskata periodā nav mainījies un ir saglabājies relatīvi zems. 2008.gada laikā Latvijā nav noticis neviens teroristisks akts, tostarp neviens noziedzīgs nodarījums, kas būtu saistīts ar teroristiskām darbībām. Tomēr Latvija arvien plašāk iesaistās starptautiskos pretterorisma sadarbības projektos. Tas ir viens no svarīgākajiem pamatelementiem veiksmīgai cīņai pret starptautisko terorismu kopumā.

Savukārt Latvijas iedzīvotāju apdraudējums ārvalstīs ir atkarīgs no draudu situācijas valstī, kurā persona atrodas. Ārējo teroristisko apdraudējumu valstij teorētiski var izraisīt arī atsevišķu teroristu grupu neapmierinātība ar Latvijas NBS dalību NATO pretterorisma un miera nodrošināšanas operācijās. Taču pārskata periodā apdraudējuma līmenis nav mainījies un vērtējams kā relatīvi zems un netiešs.

Pašlaik nav konstatēts, ka Latvijā pastāvētu izteiktas un spēcīgas galēji labējas vai kreisi orientētas ekstrēmistiskas vai radikālas organizācijas. Latvijas apstākļos var runāt par indivīdiem, personu grupām, kustībām vai organizācijām ar kreisi vai labēji orientētu ievirzi, kuru atbalstītajā ideoloģijā, paustajos uzskatos un – atsevišķos gadījumos – arī rīcībā ir saskatāmas ekstrēmisma pazīmes.

Vienlaikus gan jāatzīmē, ka, lai arī šobrīd sabiedrībā netiek pausts vērā ņemams atbalsts Latvijā esošām ekstrēmi orientētām grupām, kustībām vai organizācijām un to dalībnieku skaits ir neliels, tomēr, pasliktinoties sociāli ekonomiskajiem apstākļiem valstī, tādu grupu, kustību vai organizāciju nozīme, dalībnieku skaits un rīcības kapacitāte pārskatāmā periodā var būtiski palielināties un radīt apdraudējumu valsts un sabiedriskajai drošībai.

3. Ekonomiskā drošība

Šobrīd viens no būtiskākajiem nacionālo drošību ietekmējošiem un raksturojošiem faktoriem ir situācija valsts ekonomikā. Pēc vairāku gadu izaugsmes situācija Latvijas ekonomikā strauji pasliktinājusies. Izaugsmes tempu samazināšanos ir nomainījusi lejupslīde, ko lielā mērā noteica globālā finanšu krīze.

Finanšu krīzes ietekmes dziļumu pastiprina Latvijas ekonomikas izteiktā nelīdzsvarotība, kas izveidojusies iepriekšējos straujās izaugsmes gados. Privātā patēriņa un investīciju pieaugums, kas notika straujāk nekā kopējā ekonomiskā izaugsme, lielā mērā balstījās uz nozīmīgu ārējā kapitāla ieplūdi. Tas arī noteica lielu tekošā konta deficītu maksājumu bilanci un līdz ar to Latvijas ekonomikas neaizsargātības palielināšanos. Tagad, izstikstot finanšu ieplūdei, notiek straujš privātā patēriņa un investīciju samazinājums un jūtamas korekcijas ekonomikā, proti, preču un pakalpojumu eksporta un importa balances uzlabošanās vienlaikus ar ekonomisko aktivitāšu kritumu, samazinoties iekšējam pieprasījumam.

Ekonomiskās situācijas pasliktināšanās negatīvi ietekmēja valsts finansiālo situāciju. Nodokļu ieņēmumu sarukšana un izdevumu sloga palielināšanās izraisīja budžeta krīzi, kas ierobežo fiskālās politikas telpu un rada nopietnus šķēršļus ekonomikas stabilizācijas un sociālā atbalsta programmu īstenošanai. Paaugstināta sociālā spriedze un valdības ierobežotās iespējas mazināt to ir vērā ņemams politiskās situācijas risks.

Tāpat ekonomiskās krīzes apstākļos, valsts amatpersonām būtiski samazinot atalgojumu vai pat palielinot rīcības brīvību ar valsts un pašvaldības naudu un mantu, pieaug riski, ka kukuļa piedāvājuma gadījumā amatpersona neatteiksies to pieņemt, amatpersonas pašas pieprasīs vai izspiedīs kukuļus un citus labumus, paši organizēs dažādas noziedzīgas shēmas tādu personu interesēs, kuras var nodarīt kaitējumu nacionālai drošībai.

4. Valsts militārā aizsardzība

4.1. Starptautiskā drošības vide

Nākamais aktuālais nacionālas drošības jautājums ir starptautiskā drošības vide. Latvijas drošība nevar tikt skatīta atrauti no starptautiskās drošības vides attīstības tendencēm un drošības izaicinājumiem. Terorisms, masu iznīcināšanas ieroču nesankcionēta izplatība, nestabilitāte dažādos pasaules reģionos var radīt draudus mūsu drošībai. Jauno draudu nopietnību apstiprina aizvadītajos gados veiktie kiberuzbrukumi Igaunijai, Lietuvai un Gruzijai.

2008.gadā tieši militārie draudi, kas varētu ietekmēt Latvijas neatkarību, ekonomisko attīstību un iedzīvotāju drošību, nepastāvēja. Galvenais riska faktors ir atsevišķu valstu pieaugošā bruņošanās tendence un gatavība lietot militāru spēku savu politisko un ekonomisku interešu realizācijai.

Lai stiprinātu aizsardzību pret visa veida draudiem, NATO 2008.gadā turpināja īstenot transformācijas procesu, kas ļaus pielāgot un pilnveidot NATO spējas mūsdienu drošības situācijai, nodrošinot gan kolektīvo aizsardzību, gan spēju cīnīties ar jaunajiem drošības izaicinājumiem.

4.2. Dalība starptautiskajās operācijās

Runājot par dalību starptautiskajās operācijās, jāmin, ka Latvija piedalās gan NATO

spēju stiprināšanā, gan NATO starptautiskajās operācijās un citos kolektīvās drošības stiprināšanas pasākumos. Kopš 2006.gada Latvijas Nacionālo bruņoto spēku vienības piedalās NATO Ātrās reaģēšanas spēkos, kurus rotācijas kārtībā komplektē no dalībvalstu vienībām. Dalība NATO spēkos Latvijai sniedz gan lielākas drošības garantijas, gan ļauj iegūt pieredzi un pilnveidot sadarbību ar sabiedroto spēkiem, tādējādi paaugstinot savas kaujas spējas.

Kopumā 2008.gadā Latvija turpināja dalību piecās starptautiskajās operācijās – NATO vadītajās operācijās Afganistānā un Kosovā, ASV vadītajā operācijā Irākā (dalība pārtraukta 2008.gada novembrī), Eiropas Savienības vadītajā operācijā Bosnijā un Hercegovinā, kā arī Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas misijā Gruzijā - kopumā 381 karavīri. Piedaloties starptautiskajās operācijās, Latvija ne tikai deva ieguldījumu starptautiskajā drošībā, bet arī nostiprināja NBS karavīru kaujas spējas.

4.3. Konceptuālie dokumenti

2008.gadā Saeima apstiprināja jauno valsts aizsardzības koncepciju, kas atšķirībā no iepriekšējās nosaka precīzākas prasības Latvijas militāro spēju attīstībai. Tajā pašā laikā koncepcijas galvenais pamatprincips palicis nemainīgs – Latvija savu drošību un aizsardzību balsta uz dalību NATO kolektīvās aizsardzības sistēmā. Tā paredz, ka, attīstot kaujas spējas, valsts apdraudējuma gadījumā NBS jānodrošina Latvijas sauszemes, jūras un gaisa telpas neaizskaramība. Vienlaikus NBS jāpilnveido spēja piedalīties dabas un cilvēku radīto katastrofu seku novēršanā.

4.4. NBS spēju attīstība

Runājot par Nacionālo bruņoto spēju attīstību, reizē ar pārmaiņām Latvijas ekonomiskajā situācijā un samazināto aizsardzības budžetu tiek būtiski pārstrādāti NBS attīstības plāni – vidēja termiņa un ilgtermiņa attīstības plāns.

NATO dalībvalstu ministru sanāsmē 2008.gada jūnijā tika apstiprināti NATO spēku attīstības mērķi turpmākajiem 10 gadiem. Alianses skatījumā Latvijai primāri jātiecas attīstīt sauszemes spēku bataljona kaujas grupas ar kaujas atbalsta un kaujas nodrošinājuma spējām, attīstīt pretmīnu cīņas spēju, un izveidot tīklveida sakaru sistēmu. Vienības nepieciešams sagatavot kā izvēršamas, lai nodrošinātu Latvijas kaujas vienību spēju pilnvērtīgi līdzdarboties NATO operācijās.

2008.gadā tika apstiprinātas vadlīnijas valsts gaisa telpas aizsardzībai, lai izpētītu gaisa telpas patrulēšanas nodrošināšanu pēc 2018.gada, un izveidota kopēja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas darba grupa, kurai priekšlikumi par iespējamiem risinājumiem jāsagatavo līdz 2010.gada 1.janvārim.

5. Robežu kontrole un migrācija

Būtisks valsts drošības jautājums ir robežu kontrole un migrācija. Lai arī Latvija nav raksturojama kā izteikta imigrācijas valsts, tomēr ar katru gadu imigrantu skaits palielinās.

Pēc Latvijas pievienošanās Šengenas konvencijai galvenais uzdevums ir novērst nelegālo imigrantu ierašanos Latvijā. Tāpat svarīgi ir nepieļaut, ka Latvija varētu kļūt par tranzīvalsti nelegālo migrantu plūsmā uz ES. 2008.gadā tika atklāti ārzemnieku

mēģinājumi, šķērsojot Latviju, izbraukt uz ekonomiski attīstītākajām Eiropas valstīm.

Latvija pieder ES valstu lokam, kas atbild par ES ārējās robežas uzraudzību. Tāpēc viens no Latvijas primārajiem uzdevumiem 2008.gadā bija nostiprināt ES ārējās robežas uzraudzību, ieviešot Šengenas valstu standartus un sakārtojot infrastruktūru gan sauszemes robežkontroles punktos, gan lidostās un ostās.

2008.gadā valstī aizturēto nelegālo robežas šķērsotāju skaits salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem nav būtiski pieaudzis, bet ir kardināli mainījusies nelikumīgo robežas šķērsotāju valstiskā piederība, kā arī robežas nelikumīgās šķērsošanas veidi.

Līdz ar Latvijas iekļaušanos Šengenas līguma telpā viens no imigrācijas struktūrvienību svarīgākajiem uzdevumiem bija nelegālās nodarbinātības atklāšana un apkarošana, piemērojot jaunas metodes un stiprinot pašreizējo sadarbību nelegālās nodarbinātības novēršanā. Latvijas migrācijas politika nodarbinātības jomā patlaban ir vērsta uz iekšējā darba tirgus aizsardzību. Darbaspēka uzņemšanas kārtība no trešajām valstīm ir administratīvi un finansiāli reglamentēta.

Lai arī Latvijā ekonomiskās attīstības līmenis ir pazeminājies, nelegālo imigrantu interese par Latviju nemazinās. Ir konstatēts arvien pieaugošs pārkāpumu skaits gan nelikumīgas uzturēšanās, gan nelikumīgas robežas šķērsošanas jomā. Pārkāpumu dinamika imigrācijas jomā tikai pieaugs, bet pasaules ekonomiskā krīze vēl vairāk stimulēs cilvēku kustību no reģioniem ar zemu ekonomisko līmeni uz attīstītām valstīm. Cilvēki, kas nelikumīgi uzturējās ES zonā un zaudēja darbu, mēģinās meklēt jaunas darba iespējas citās ES valstīs, tāpēc pastāv reāla iespēja, ka imigrācijas, arī nelegālās, jomā pieaugošā tendence saglabāsies.

Atklātie pārkāpumi liecina, ka nelegālo imigrantu tranzīts kļūst aizvien labāk organizēts, arvien aktīvāk tāda veida prettiesiskiem nodarījumiem pievēršas organizētie noziedzīgie grupējumi.

Tādējādi pieaug preventīvo, analītisko un plānošanas pasākumu nozīme pārrobežu noziedzības novēršanas, terorisma un nelegālās imigrācijas riska personu kontroles jomā. Būtisks priekšnosacījums sekmīgai cīņai ar Latvijas valsts robežas drošības apdraudējumiem, kā arī noziedzīgiem nodarījumiem, ir kompensējošo mehānismu izmantošana un efektīva informācijas apmaiņa pārrobežas noziedzības un nelegālās imigrācijas apkarošanas jomā.

Būtisks risks robežu kontrolē un migrācijā ir iespējamā korupcija Valsts robežsardzē un Muitā, izmantojot personas, kuras, apejot nepieciešamās pārbaudes uz robežas, var iekļūt Latvijā ar mērķi veikt pretvalstisku darbību. Var tikt ievesti ieroči, munīcija, radioaktīvie, bioloģiskie vai ķīmiskie materiāli, ko izmanto ieroču izgatavošanā. Šādi ieroči potenciāli izmantojami teroristu akcijās. Sadarbībā ar Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldi Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja iegūtie pierādījumi par nelikumīgām darbībām Terehovas un Grebņevas robežkontroles punktos norāda uz vairāku tiesībsargājošo struktūru pārstāvju (policijas, robežsardzes, muitas) ilglaicīgu iesaistīšanos noziedzīgu shēmu izstrādāšanā un realizācijā.

6. Korupcijas risks politiskajās organizācijās un valsts, pašvaldību pārvaldē

Viens no nacionālās drošības jautājumiem ir korupcijas riski. Tiem visvairāk

pakļautie sektori ir valsts un pašvaldību pārvaldes institūcijas, kur, izmantojot koruptīvas metodes, amatus var iegūt nekompetentas un nacionālai drošībai nelojālas personas. Savukārt politisko partiju finansēšana saistīta ar potenciāliem korupcijas riskiem, kā rezultātā partiju sponsori, kuru intereses var būt pretrunā valsts interesēm, var gūt kontroli pār ievēlētām personām. 2008.gadā par politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma normu pārkāpumiem KNAB amatpersonas sastādīja 21 administratīvā pārkāpuma protokolu un pieņēma 6 lēmumus par administratīvā soda piemērošanu kopumā 2250 latu apmērā, kā arī tika pieņemti 16 lēmumi par pretlikumīgi saņemto finanšu līdzekļu un par priekšvēlēšanu izdevumu apmēra pārsnieguma atmaksāšanu valsts budžetā 1,6 milj. latu apmērā.

Veicot politisko partiju finansēšanas noteikumu izpildes kontroli, KNAB darbības laikā kopējais atklātais pretlikumīgais finansējums politiskajām partijām 2 004 452,81 latu apmērā, un no šīs summas partijas atmaksājušas valsts budžetā tikai 15%.

7. Noziedzība

Pats būtiskākais nacionālās drošības jautājums šobrīd ir noziedzības stāvoklis valstī. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu noziedzības līmenis 2008.gadā valstī ir palielinājies.

Runājot par noziedzīgo nodarījumu struktūru, jāatzīmē, ka tradicionāli lielāko īpatsvaru (63,9 %) veidoja dažāda veida mantiskie noziegumi.

Kā bīstama tendence jāatzīmē tas, ka pieaug noziegumu skaits, ko izdara nevis t.s. profesionālie noziedznieki, bet gan personas, kuras pirms tam nav bijušas saistītas ar noziedzīgo pasauli, bet sākušas izdarīt likumpārkāpumus, nonākot naudas grūtībās.

Nobeigumā vēlreiz vēlos norādīt, ka 2008.gadā situācija nacionālās drošības jomā sāka pasliktināties, un, galvenokārt, tieši mainoties valsts ekonomiskajai situācijai. Un lielā mērā tieši ar ekonomiskajiem procesiem ir saistīta virkne manis jau minēto jautājumu. Tāpēc ir īpaši svarīgi, lai šobrīd visi nacionālās drošības aizsardzībā iesaistītie dienesti spētu pildīt savas funkcijas pilnā apmērā, neskatoties uz lielajiem izaicinājumiem 2010. gada budžeta veidošanas procesā. Tieši tāpēc, valdība ir pieņēmusi lēmumu valsts funkciju – sabiedriskā kārtība un drošība nozīmēt kā prioritāti, un piemērot tai ievērojami mazāku budžeta samazinājumu nekā citām valsts īstenotajām funkcijām.

Paldies par uzmanību!